

vanim veličanstvenim spomenikom klasičnoga rimskoga graditeljstva, a to je carska palača i u njoj carski mauzolej. Split, uza sve to, pruža dojam izrazitoga hrvatskoga grada, kao možda ni jedan drugi na našoj obali.

Nigdje onakovih kontrasta između postanka i razvitka, između prošlosti i sadašnjosti, kako u Splitu. Pred tim se kontrastima jednostavno zapanji svaki stranac, bio on iz staroga ili novoga kontinenta. A kako da se ne zapanji, kad gleda spličanku u narodnoj osebujnoj nošnji ili spličanina sa hrvatskom crven-kapicom, kad se penju veličanstvenim stubištem negdašnjega carskoga mauzoleja, da se Bogu pomole u divnom onom hramu? Gleda ih stranac na veličanstvenom stubištu, nad kojim se izvio klasičan zvonik, djelo domaćih majstora iz kasnoga srednjega vijeka, nekoć sagrađen pretežno od mramora iz ruševina slavne rimske Salone, a na dohvat sada osamljenoj egipatskoj sfinji, što je jednom s drugaricom svojom na protivnoj strani bila ukras i nekakva straža na toj veličanstvenoj točki, gdje no se je tijekom vijekova složila u veleban sklad rimska, egipatska i hrvatska umjetnost!

Takovih kontrasta divno usklađenih ne nalazi čovjek pod Božjim suncem, do li u Splitu! Zametak je Splitu bio veličanstven; po svojim drevnim spomenicima Split je veličanstven još i danas; Split svakako čeka i veličanstvena budućnost, kad se ispune ideali hrvatskoga naroda! Jer — to treba da se osobito naglasi — s okolicom svojom bio je Split srce hrvatskoga kraljevstva u doba narodnih naših vladara; splitski je nadbiskup bio »primas cijele Hrvatske«, kako je kroz tisuću godina glasio njegov naslov; u onom se kraju još uvijek vade iz utrobe svete hrvatske zemlje najstariji i najznamenitiji spomenici stare hrvatske kulture; pa bi stoga bilo posve prirodno, da i opet nadode vrijeme, kad će Split zauzeti nekadanje svoje časno mjesto u kulturnom političkom i crkvenom pogledu, u skupu zemalja, u kojima živi Hrvat.

Kako je postao grad Split?

Kad se je god. 305. car Dioklecijan odrekao carske krune, dograđivala se po njemu zamišljena sjajna njegova palača pri morskoj obali, nedaleko drugoga Carigrada, kako se je neko doba nazivala rimska Salona, od koje su nam bijes ljudi i zub vremena ostavili samo ruševine. I Dioklecijan, dotle gospodar rimskog svijeta, nije u čitavom poznatom tada svijetu našao prikladnijega, svome carskom veličanstvu bolje odgovarajućega položaja, da sagradi sebi zadnje zaklonište,